

דבר העורך

הפולמוס בגבול הדרומי

יסוד הויכוח: שורש הפולמוס ההלכתי בחקירת ובירור הגבולות, נובע מהעובדה שבגבולות רבים אין מסורת ברורה, והשאלה האם אפשר להכריע בהלכה מכח השערות על פי דברי חז"ל, מחקרים, הסתברויות, שימור שמות הערים ונהרות ונחלים, הבנת הגיאוגרפיה (מפה), ניתוח הטופוגרפיה (פני השטח), אפיקי נחלים, ועוד.

ברור לכל, שצריך כח של גדול בתורה להכריע מה לקרב ומה לרחק, שכן לא כל ממצא מחקרי דומה לחבירו, יש הוכחות ברורות שמתחשבים בהם להלכה, ומאידך יש הוכחות קלושות שאינם שוות אפילו לצור על פי צלוחיותו.

לגבי גבול הדרומי, כידוע יש הרבה הוכחות והשערות מסתברות להקטין את גבול הדרום, אולם המחמירים סוברים שהוכחות אינם מוחלטות והערבה הצפונית היא עדיין בגדר ספק ארץ ישראל ואין לנו מסורת להכריע בדבר (ונחלקו תלמידיהם עד היכן בדיוק הוא בגדר ספק), ואילו המקילים סוברים, שכל איזור הערבה הן הצפונית הן הדרומית אינו בגדר ספק כלל, ואין זה בכלל חקירות והוכחות אלא הוא דבר מפורש בתורה שאינו צריך חקירה. ולשיתם, כבר התברר בכל אופני הביור שהערבה היא ודאי חו"ל, מאחר שמקרא מלא דיבר הכתוב ש"קצה ים המלח" הוא סוף הגבול המזרחי ותחילת הגבול הדרומי, ולכל היותר אפשר להוסיף "קו לחומרא" עוד צאת שטח סמוך לים המלח, שהגבול יהיה באלכסון, אך לא יותר מכך.

כנססים על גבי ענקים: לגבי חקירת גבולות הארץ, כתב **הכפתור ופרח** (עמוד נב כב בהקדמה למפה של פרק יא), על כן באתי אני הדל השפל לספר לאחי ועמי מה שמצאתי בזה המבוקש, ואין זה מיתרון השגתי על השגת מי שאינו מדבר בזה, אלא מיתרון חקירתו על חקירתו ותנועתו על תנועתו.

לפי דבריו כתב בספר **שלוש ארצות לשביעית** (בהקדמה עמוד 6) כי השתכללות כלי החקירה בדורות האחרונים נותנת גם לנו כמו ננסים העומדים על גבי ענקים, להשתמש במילותיו של הכפתור ופרח כלפי הדורות הקודמים ולומר, כי היכולת שלנו לחקור את הדברים ביסודית גדולה יותר, אין זה מיתרון השגתנו על השגת הקדמונים, אלא מיתרון כלי חקירתנו על כלי חקירותיהם.

בברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'קו הגבול הדרומי'

וְהָיָה לָכֵם גְּבוּל נֶגֶב

תכנית: במסגרת סדרת הגיליונות בנושא 'גבולות הארץ לענין שמיטה', הנושא בגיליון הקודם הראשון בסדרה (מספר 334), גבול הארץ המובטחת, גבול עולי מצרים הנקרא 'קדושה ראשונה' ובטלה בזמן חורבן בית ראשון. גבול עולי בבל הנקרא 'קדושה שניה', ולדעת רוב הראשונים אינה בטלה אף בזמן שגלו ישראל מארצם בזמן חורבן בית שני. מצות שמיטה כמו כל המצוות התלויות בארץ, נקבע לפי כיבוש עולי בבל.

הגיליון הנוכחי (מספר 335) מתמקד בנושא ההבדלים בין גבולות עולי מצרים ועולי בבל, והאם רק העליה הראשונה בימי עזרא הסופר קובעת, או כל משך תקופת הבית שני, והאם

צילום המפה התקבל מאת הג"ר זלמן קורן שליט"א

גבולות ארץ ישראל בפרשת פסעי

המפה מתוך ספר 'מראה הגבול' בתחילת הספר

המפה מאת הגר"ח קנייבסקי שליט"א דרך אמונה תרומות פרק א עמוד ח

מלחם הדמים היחיד למרחב ארץ ישראל, שהתנהל בכיבוש של מ"ח עממנים בדרום על ידי בני אבות ישראלים נתינים וחיילים. המפה מתוך ספר 'מראה הגבול' בתחילת הספר. המפה מתוך ספר 'מראה הגבול' בתחילת הספר. המפה מתוך ספר 'מראה הגבול' בתחילת הספר.

ספרו, וראה מה שכתב בפרק (א) והתבואות הארץ (בכל הספר), והאדמת קודש (בכל הספר), ועוד גדולי עולם, חקרו את גבולות ארץ ישראל, והוכיחו והכריעו להלכה על פי תוצאות מחקריהם והריוות שבידיהם.

וכתב בשמיטה כהלכתה (עמוד מא) ובשעתו הצענו לעמדי קבוצת תלמידי חכמים שיעסקו לברר מפת הארץ על פי דין תורה דעולי בבל ומצרים, אבל לא הגיע הדבר לידי ביצוע, ובספר משנת יוסף על שביעית (פרק ו) האריך בזה ועשה מלאכה רבה עם תועלת מרובה, שקבע גם כן מפה, אבל השאיר עדיין מקום להתגדר בו. והעיד הגר"ח קנייבסקי שליט"א (ישא יוסף חלק ה סימן יד) שהחז"א בסוף ימיו ממש, רצה לברר בדיוק היכן הגבולות, אלא שנטרפה השעה ולא הספיק.

גדולי הדורות: רבים מגדולי הדורות שחקרו את הגבולות, התמקדו בגבולות עולי מצרים, ולא בגבולות עולי בבל שקובעים את הקדושה, וזאת מכמה סיבות: א. גבולות עולי מצרים מפורשים במקראות בפרשת מסעי ובספר יהושע, ויותר קל לזהותם, מאשר לזהות את גבולות עולי בבל, שמבוססים על ציטוטים שמצינו בדברי חז"ל. ב. מכיון שעולי בבל לא יצרו קדושה חדשה, אלא רק חידשו את הקדושה שהייתה מכבר בגבולות עולי מצרים, ולא יכלו עולי בבל לקדש יותר מגבולות עולי מצרים, ולכן כשיתברר לנו גבולות עולי מצרים, נדע ממילא בפשיטות, שיותר מזה לא קידשו עולי בבל. ג. בגבול הדרומי יש עוד סיבה, לפי מה שכתב הגר"א, שבצד הדרומי כיבוש עולי מצרים וכיבוש עולי בבל חופפים, ובני יהודה שישבו בדרום הארץ, הצליחו לכבוש בכיבוש עולי בבל את כל שטח תחום הארץ, עד הגבול שהיה בזמן כיבוש עולי מצרים.

גם בגבול הדרומי קיים הבדל בין עולי מצרים לעולי בבל. הגיליונות הבאים (מספר 336 ואילך) יתמקדו בביאור השיטות השונות בשרטוט הגבול הדרומי לשמיטה, והיסוד להבנת הפולמוס הגדול בעשרות השנים האחרונות.

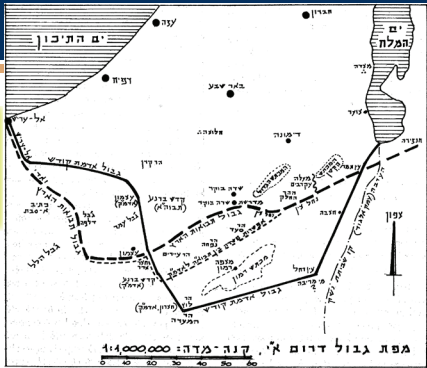
מצוות התלויות בארץ: יש הרבה נפק"מ בגבולות הארץ המקודשת, כלשון **המשנה** (קידושין דף לו: וברש"י שם) כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ. כלומר שכל המצוות שמוטלות על הקרקע או גידולו, כגון תרומות ומעשרות, חלה, לקט שכחה ופאה, שביעית, חדש, ערלה וכלאים, ונוהגות רק בארץ. ויש להוסיף נפק"מ למצוות יישוב ארץ ישראל, איסור יציאה מארץ ישראל וטומאת ארץ העמים, יו"ט שני של גלויות, ביכורים, רבעי.

1. חקירת הגבולות

הוכחות ברורות: הקדמה חשובה לקטע זה אודות יסוד הפולמוס על הגבול הדרומי, מופיע במדור 'דבר העורך'. והנה בעצם המושג של ההכחות המצייאות לברר את ההלכה, הרמב"ן מעיד על עצמו (הערה בעניין השקל) שבבואו לעכו בחן שקלים עתיקים מזמן בית שני, והשתמש בהם לצורך קביעת משקל השקל הנצרך לפדיון הבן. בנוסף, מעיד הרמב"ן על עצמו (רמב"ן על התורה בראשית פרק לה פסוק טז) כאשר הגיע לירושלים, שמדד ומצא שאין אפילו מרחק של מיל מקבר עזמו (רמב"ן על התורה בראשית פרק לה פסוק טז) כאשר רחל עד בית חלם, ומכח זה הוכיח, שפירוש הפסוק (בראשית פרק לה פסוק טז) נִבְרַתְּ הָאָרֶץ הוא כדעת רש"י שהוא שם מידת הארץ, ולא כפירוש מנחם, וכן לא כפירוש שסבר הוא עצמו בתחילה.

כמו כן **התוס' ר"ד** (שו"ת הר"ד"ד כג) **הכפתור ופרח** (בכל

**המפה מאת הגר"י
ליברמן שליט"א
משנת יוסף חלק א
סימן מה עמוד קמב**

החזיקו בכל הארץ לחייב בתרומות ומעשרות, הוא משום שלא היה מספיק אנשים להשיבם בכל הארץ. ואף שמבואר בגמ' (בבא מציעא כח.) שהתיישבו עולי בבל בכל הארץ, בכל זאת נשארו ערים רבות שלא יכלו לשבת שם, כי כל הקהל לא היה אלא כארבע ריבוא. וכתב הכפתור ופרח, הביאו הרמב"ז (בפירושו על הרמב"ם סנהדרין פרק ד הלכה ו) והחז"א (שביעית סימן ג ס"ק יט), שמעלת ישיבת ארץ ישראל היא אף במקום שלא קידש עזרא.

3. כיבוש עולי בבל

המשך הכיבוש: נחלקו הפוסקים עד מתי הוא בכלל כיבוש עולי בבל, האם רק בימי עזרא, או גם בכיבוש הארצות בהמשך שנות בית שני. לדעת **הכסף משנה** (הלכות שמיטה ויובל פרק ד הלכה כח) **הומרו וקציעה** (סימן שו), גם המקומות שכבשו מלכים תקיפים אחרי עזרא, הוא בכלל כיבוש עולי בבל, כגון ינאי המלך שכבש שישים עיירות. מאידך לדעת **התבואות הארץ** (עמוד כא) רק המקומות שנכבשו בימי עזרא ממש, הוא בכלל כיבוש עולי בבל.

מבואר במשנה (שביעית פרק ו משנה א ובמפרשים שם), כל שהחזיקו עולי מצרים מזכזב ועד הנהר ועד ארמה נאכל אבל לא נעבד. כלומר במקום שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל נאכל אבל לא נעבד. וכתב **בדרך אמונה** (שמיטה ויובל פרק ד הלכה כו ביאור ההלכה ד"ה הספיחין) שיש ארבע פירושים בראשונים מה הכוונה נאכל אבל לא נעבד. א. לדעת **הרי"ף גיאות והרמב"ם** (פירוש המשניות שביעית פרק ו משנה א) 'נאכל' הכוונה לאיסור אכילת נעבד בשביעית, ובמקומות שכבשו רק עולי מצרים ולא עולי בבל מותר לאכול מה שנעבד בשביעית. ב. לדעת **הרמב"ם** (הלכות שמיטה פרק ד הלכה כו) 'נאכל' הכוונה לספיחין הגדלים שם שלא נאסרים באכילה. ג. לדעת **הר"ש** (שביעית שם) 'נאכל' הכוונה אפילו אחר זמן הביעור. ד. לדעת **הגר"א** (שנות אלהוה שם) 'נאכל' הכוונה בלי קדושת שביעית, וההמירו רק לענין עבודת הקרקע.

הלכתא: וכתב **בחוט שני** (עמוד רכח) שבמקום שהחזיקו עולי מצרים ולא עולי בבל, אסור לעבוד שם בשביעית, ולענין קדושת שביעית צריך להחמיר, ולענין ביעור אפשר להקל כיון שהר"ש פוסר. (ולדעת **החזון איש** ח"ב ההיתר של הר"ש הוא רק באכילת הפירות אם לא ביער, אך באמת חייב לבערם). ולענין ספיחין אפשר לסמוך על **הרמב"ם** שלא אסרו שם ספיחין.

וכתב **בדרך אמונה** (ס"ק קצג) במקום שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, אסור לעבוד בשביעית, וחיביבן בביעור, ואסורים בסחורה והפסד, וכל איסורי שביעית עליהם, חוץ מאיסור ספיחין. ובמקום אחר (ס"ק קז) כתב שמותר גם נעבד. ולדעת **האור לציון** (שביעית פרק ו הלכה ב) אסור לעבוד שם בשביעית, אך הנעבד שם מותר, ואין בפירות קדושת שביעית, ואם הפקיר בשעת הביעור הפירות מותרים, וכן מותרים הספיחין.

**המפה מאת 'בית
המדרש להלכה
בהתיישבות'**

2. לא כבשו את הכל

קהל מועט: עולי בבל לא כבשו את כל המקומות שכבשו עולי מצרים. כמבואר בגמ' (בבא מציעא דף כח.) לגבי שאלת גשמים ב' בחשון, שבימי מקדש ראשון היו מרובים בני ישראל, **דכתיב** (מלכים א פרק ד פסוק כ) **הַיְזְדָּה וַיִּשְׁרְאֵל רַבִּים כְּחֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרֵב,** ולא לקח זמן רב עד שהגיע האחרון שבהם לביתו בשבום מהעליה לרגל, כי היו ששירות מצויות. אבל במקדש שני לא היו הרבה אנשים בארץ ישראל, **דכתיב** (עזרא פרק ב פסוק סד) **כָּל הַקֶּהֱל כְּאֶחָד אָרְבָּע רְבֹוא אֲלִפִּים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁשִׁים,** ולקח הרבה זמן עד שהגיע האחרון שבהם לביתו בשבום מהעליה לרגל כי לא היו ששירות מצויות. (ומסקנת הסוגיא שכולם מזכירים בז' בחשוון).

וזה לשון **הרמב"ם** (תרומות פרק א הלכה ה) כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ, קדשוה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא. וכתב **בדרך אמונה** (ס"ק נה וציון ההלכה ס"ק פז) שלפירוש **רש"י** הטעם שלא כבשו עולי בבל את כל המקומות, הוא כדי שפטר שם משמיטה ויסמכו העניים על מה שיגדל שם. אבל לדעת הרמב"ם כפי המבואר **בחזון איש** (שביעית סימן ג ס"ק כד) **ובכסף משנה** (שם) בשם **הרשב"א**, הטעם שעולי בבל לא

משיב כהלכה

ההגרלה השבוע על 100 שקל במזומן

שאלה: איך מודדים את הגבול סמוך לים המלח?

מאיזה צד של ים המלח מודדים - דרום מזרח, או דרום מערב? האם יש המשך גבול למזרח, או רק לדרום? האם מודדים מקצה ים המלח שלפנינו, או מרחיקים דרומה? מה פירוש הערבה הצפונית והדרומית? ומה משמעות ציוני דרך אלו - עין גדי, סוף ים המלח, נחל צין, קו 30, יטבתה, אילת? מקורות: מראי המקומות שהובאו בגיליון הנוכחי והקודם שייכים גם לגיליון הבא. בנוסף; רבינו מיוחס (במדבר פרק לד פסוק ג); חוג הארץ (למהר"ש חלעמא עמוד קטט); אדמת קדש (עמוד ג); ישא יוסף (חלק ה סימן יד); מהר"י קרא (יהושע טו ב); משנת יוסף (חלק ב סימן מז אות א); קובץ בעניני השמיטה (עמוד תרנב); כפתור ופרח (סוף פרק ט).

במדור זה מופיעה שאלה שבועית בנושא הגיליון הבא, כל מי ששולח תשובה נכונה על השאלה נכנס להגרלה. ההגרלה על דעת רבני המפעל התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

בכדי להשיב ולהכנס להגרלה, מספיק לעיין במראה מקום אחד! נא להעביר את התשובות עד יום ראשון הקרוב בערב (תשובה שתגיע אחרי יום ראשון תכנס להגרלה הבאה), בצירוף פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד), באתר מהאפשרויות הבאות:

1. בקו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 טלוחה 4
2. בעמדות 'דרים פלוס' ו'קהילות', קופת 'הילכתא' גיליון 'עומק הפשט'
3. ב'חדר קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
4. בפקס מספר 6507823-1532
5. במייל 5047867@gmail.com

הזוכה בהגרלת גיליון 334 בסך 100 שקל מזומן

במר שלמה פלג נ"ו

תלמוד תורה קהילת קמניץ נווה יעקב ירושלים

המדור הוקדש לעילוי נשמת

האשה מרת מיכל ע"ה בת ר' יחיאל זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

סיכום הגיליון:

דינים העולים

- א. **כיבוש הארץ:** קדושה שניה של כיבוש עולי בבל לא בטלה. יש אומרים שבכלל כיבוש עולי בבל נכללים גם המקומות שנכבשו אחרי תקופת עזרא, כגון שישי הערים שכבש ינאי המלך. ויש חולקים שרק מה שנכבש בימי עזרא קדוש.
- ב. **חקירת הגבול:** גדולי הפוסקים התחבטו רבות בחקירת גבול תחומי ארץ ישראל. הרמב"ן הכריע על פי המציאות את משקל השקל ואת מרחק קבר רחל מבית לחם. והענין מסור לגדולי התורה איזה הוכחה ניתן להכריע על פיה את ההלכה, ואיזה הוכחה אינה שווה אפילו לצור על פי צלוחית.
- ג. **גבולות פרשת מסעי:** רוב בירורי הגבול נקבעות לפי גבולות פרשת מסעי וספר יהושע, משום שקל לזהות את ציוני הגבול של עולי מצרים, ואילו תחומי הגבול של כיבוש עולי בבל אינו ידוע בוודאות, עולי בבל לא קידשו יותר מעולי מצרים, בצד הדרומי לרוב הדעות גבול עולי מצרים ועולי בבל שווים.
- ד. **נאכל ולא נעבד:** מקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, נאכל ולא נעבד, ונחלקו הראשונים בפירושו, ולמעשה מקומות אלו כל דיני שביעית עליהם, ורק לעניין ספיחין ונעבד אפשר להקל. ויש אומרים שאין בפירות קדושת שביעית.

עדכוני הלכה

כתובת רחוב

כתובת רחוב (מצו"ב תמונה) הינה פסיפס בלשון הוקדש, שהתגלתה בתשל"ג על רצפת בית כנסת באתר 'תל רחוב' הסמוכה לבית שאן, שנשמרה כמעט בשלמותה. מדובר בכתובת המציינת מיקומים שונים בארץ ישראל, על ידי ציטוטים של קטעים המוכרים מתוספתא ספרי וירושלמי בהלכות מצוות התלויות בארץ, ודיני שביעית ומעשרות, וההבדל בין הערים השונות. גילוי הממצא ההיסטורי עורר הדים רבים, כיון שהכתובת אינה מכילה מושגים חדשים או מתמיהים (כמו ב'מגילות ים המלח'). ונכתבה סמוך לחתימת התלמוד ירושלמי, והוא נוסח מקורי קדום ביותר של תורה שבע"פ. בשו"ת משנת יוסף (חלק א סימנים נא נב) מפלפל בהלכות שניתן ללמוד מכח הכתובת.

נושא הגיליון הבא:

'הפולמוס בגבול ים המלח'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעורר את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

הגיליון הוקדש לעילוי נשמת

האשה הצדקנית מרת מרים ע"ה

בת החבר הר"ר משה גולרשמידט נלב"ע ר' שבט

ת.נ.צ.ב.ה.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשט
שיעורים ימי עיון
בית הוראה טלפוני
בירורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

מכון הילכתא 02-535-0-535

מענה אנושי בית הוראה מערכת הגיליון

קו מידע הלכתי

02-5377-085

5047867@gmail.com לקבלת הגיליון במייל:

פקס: 02-6507823

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...